

ADAPTACE A SKLOŇOVÁNÍ CIZÍCH VLASTNÍCH JMEN, PŘECHYLOVÁNÍ

Petra Hrňová

Obecně ke skloňování vlastních jmen

- „Při skloňování osobních jmen se primárně řídíme jejich výslovností. Podle zakončení, které má jméno ve vyslovované podobě, je přiřazujeme k příslušnému skloňovacímu typu. Tento postup je důležitý zejména u jmen cizího původu, jejichž grafická a zvuková podoba se může výrazně lišit.“ (IJP)
- Gramatické kategorie jako u podstatných jmen obecných, což vyplývá z faktu, že příjmení mají povahu jmen.
- Vlastní jména mají jen dva rody: mužský a ženský

Ke skloňování a výslovnosti cizích osobních jmen

- Důležitá věc pro zařazení cizích slov ke skloňovacímu typu je výslovnost:
 - Larousse [larus]; Boccaccio [bokačo]; Borgia [bordža] atd.
 - Feininger [fajningr] i [fajninger]
 - Jacques [žak]
- Při začleňování cizích příjmení do českého skloňovacího systému se přihlíží i k jejich podobě psané, neboť její respektování spíše umožní určit původní podobu jména.

Boccaccio¹

dělení: Bo-c-ca-c-cio²

rod: m. živ.

výslovnost: [bokačo]

	jednotné číslo	množné číslo
1. pád	Boccaccio ³	
2. pád	Boccaccia	
3. pád	Boccacciovi ⁴	
4. pád	Boccaccia	
5. pád	Boccaccio	
6. pád	Boccacciovi ⁴	
7. pád	Boccacciem	

příbuzná slova: Boccacciův⁵

Shakespeare¹

dělení: Shake-speare²

výslovnost: [šejkspír]³

rod: m. živ.

	jednotné číslo	množné číslo
1. pád	Shakespeare ⁴	
2. pád	Shakespearea	
3. pád	Shakespeareovi ⁵	
4. pád	Shakespearea	
5. pád	Shakespeare	
6. pád	Shakespeareovi ⁵	
7. pád	Shakespearem	

příbuzná slova: Shakespeareův⁶

Skloňování mužských jmen
osobních - Mužská jména
zakoňčená ve výslovnosti na
souhlásku

Jména, která mají před koncovou souhláskou pohybné -e-, -o- či -a-; Typ: Štěpánek, Machek, Vepřek, Pavel, Chmel, Karol, Dubak, Winter, Wolker

- kmenové nebo pohybné –e, jiné jazyky –o, -a
- 2. p. sg. bez Machka, Štěpánka
 - Vepřka i Vepřeka; Wolkra i Wolkera
 - cizinec: Schlegla i Schlegela
 - Jelinka i Jelineka (v případě např. rakouského jména českého původu)
- *Dubak, Karol, Pavol* - 2. p. sg. Dubaka, Pavola, Karola

Příjmení ve formě přídavného jména zakončená na -ých, -ův (typ Šerých, Tichých, Jakubův)

- mohou zůstat **nesklonná**, ale skloňují se také podle „pán“ pokud tvar už není vnímán jako přídavné jméno
- 2. p. sg. Šerých i Šerýcha
- 2. p. sg. Jakubův i Jakubova

Jména zakončená v písmu a ve výslovnosti rozdílně (typ Chirac, Balzac, Gerard, Beaufort, Jacques, Descartes, Charles, Jules, Yves, Smith, Heath)

- Balzac – 2. p. sg. Balzaca i Balzaka
- Jacques [žak]– 2. p. sg. *Jacqua, Jacquesa* i *Jacquese* [žaka]
- Descartes [dekart] – 2. p. sg. *Descarta/Descartesa* i *Descartese* [dekarta]; skloňování podle „muž“ se nedoporučuje.
- (franc.) Charles [šárl] de Gaulle - *Charlesa* [šárla]
- (angl.) Charles, princ z Walesu [čárls] - *Charlese* [čárlse]

Příjmení ve formě přídavného jména zakončená na -oj, -ij, -yj, -ůj (typ Tolstoj, Čajkovskij, Bud'onnij, Petrůj)

- skloňují se jako přídavná jména
- 2. p. sg. – bez Čajkovského, Bud'onného
 - 5. p. sg. – *Tolstoj* i *Tolstý*, *Čajkovskij* i *Čajkovský*, *Dostojevskij* i *Dostojevský*, *Bud'onnij* i *Bud'onný* (dublety)
- Petrůj
 - 2. p. sg. – *Petrůj* i *Petrůje*
 - 5. p. sg. – *Petrůj* i *Petrůji*

Skloňování mužských jmen
osobních - Mužská jména
zakoňčená ve výslovnosti na
samohlásku

Domácí jména zakončená ve výslovnosti na [e] a v písmu na -e, -ě (typ Nevole, Purkyně, Skamene, Kubice, Skočdopole, Osolsobě)

- – podle „soudce“
- 2. p. sg. – Nevole, Kubice
- Prosazuje se zájmenné skloňování – Nevoleho, Kubiceho (předchází-li tvrdá a obojetná souhláska)
- Nekodifikováno je, když předchází měkká souhláska:
 - 2. p sg. – Purkyně; ne Purkyněho

Jména cizího původu zakončená ve výslovnosti i v písmu na -e

- Předchází-li tvrdá nebo obojetná souhláska (kromě s, z), skloňujeme jména podle vzoru „pán“ nebo pomocí zájmenných koncovek:
- 2. p. sg. *Goetha* i *Goetheho*
- Pokud koncovému -e předchází ve výslovnosti měkká souhláska nebo s, z, skloňujeme jméno podle vzoru „soudce“:
- *Croce* [kročě] – 2. p. sg. *Croce*(i zájmenné *Croceho*)

Osobní jména víceslovná

1. jména obsahující předložku, člen, spojku apod. (typ Robert De Niro, Vincent van Gogh atd.)

- všechny lze psát i s velkým písmenem, záleží na konkrétním jméně
- *Le Corbusiere, Charlese de Gaulle, Petere O'Toole, Davide Ben Gurione*
 - U některých jmen je možné se setkat se skloňováním pouze jedné části, obvykle rodného jména, a příjmení může zůstat beze změny. Tento způsob se užívá zpravidla u šlechtických jmen obsahujících předložku *Leonardo da Vinci, Rembrandt van Rijn*
- 2. p. *Leonarda da Vinciho i Leonarda da Vinci, Rembrandta van Rijna i Rembrandta van Rijn*

2. Zdvojená jména se spojovníkem

- *Čapek-Chod, Willman-Grobowski, Colloredo-Mansfeld, Clam-Gallas, Štorch-Marien, Toulouse-Lautrec, Saint-Exupéry*
- Pokud je nositelem zdvojeného jména se spojovníkem Čech a složky jména jsou slovanského původu, skloňujeme obvykle obě části jména (*Čapek-Chod* – 2. p. *Čapka-Choda*).
- Pokud je však jedna složka původu neslovanského, nelze vyloučit ani skloňování pouze druhé části jména:
 - *Willman-Grobowski* – 2. p. *Willmana-Grobowského* i *Willman-Grobowského* – 5. p. *Willmane-Grobowský/Grobowski* i *Willman-Grobowský/Grobowski*).
- Pokud jsou obě složky jména neslovanského původu, skloňuje se obvykle pouze druhá část jména, ale v některých případech nelze vyloučit ani skloňování obou částí:
 - *Colloredo-Mansfeld, Clam-Gallas* – 2. p. *Colloredo-Mansfelda, Clam-Gallase*

Přechylování - obecně

- Přechylování je tradičně definováno jako asymetrický vztah, v němž jedno ze jmen je základní a druhé od něj odvozené. Podstatou přechylování je tedy změna přirozeného rodu.
 - Otrok (pův masc.) – otrok**yně** (přechýlené fem.) – odvozeno sufixem –yn(ě)
 - Žába (pův fem) – žab**ák** (přechýlené masc.) – derivováno sufixem -ák
- Přechýlená jména tedy mohou být jak feminina, tak i maskulina, přičemž pro vztah mezi přechýleným jménem a jeho přirozeným rodem platí tato generalizace: přechýlená maskulina označují jen zvířata (hous-er, koz-el, žab-ák, veverč-ák), kdežto přechýlená feminina označují jak zvířata (slon-ic(-e), pavouč-ic(-e)), tak i osoby (otrok-yn(-ě), partner-k(-a)).

Přechylování - osoby

- Přechylovací přípony se nejčastěji připojují k plnému kmeni mužského jména, někdy dochází před příponou k hláskovým změnám: spisovatel –[?] spisovatelka, druh –[?] družka, žák –[?] žačka. Méně často bývá východiskem pro přechýlení zkrácený kmen mužského jména: cvičenec –[?] cvičenka, samec –[?] samice apod.
- Přípony: -ka (-nka, -ovka), -ice (-nice), -yně (-kyně), -ová, -na (-evna, -ovna, -ena, -ezna), -anda,
- Kromě tvoření příponami se ženské protějšky mužských jmen mohou tvořit také prostým přechodem jména od mužského k ženskému skloňovacímu vzoru: kmotr –[?] kmotra, magistr –[?] magistra

Přechylování – ne vše se přechyluje

- Některá jména označující vlastnosti jsou jen rodu mužského: pitomec, opilec, hlupák, lenoch (jsou to tzv. jména vespolná).
- Od některých jmen ženského rodu se odvozená jména mužského rodu tvoří obtížně, nebo spíše to nelze vůbec: kosmetička, hosteska, letuška, švadlena, pradelna, pokojská, chůva, rosnička atd.
- Jsou jména povolání nebo funkcí, která neměla ve své době ženské protějšky, např. ministr, velvyslanec, rada atd., nebo je tomu tak u jmen povolání, která i v současné době vykonávají spíše muži, např. myslivec, hutník, montér, horník, fyzik, chemik, lídr.

- Přechýlené podoby jsou dnes nutné, protože při oficiálních projevech a v nabídce zaměstnání je potřeba uvádět pojmenování oslovující obě pohlaví: Hledáme kuchaře/kuchařku; Vítám vojačky i vojáky České armády... ; Předstoupí svědkyně i svědci...

SSČ

generálka, -y ž hovor.

1. *generální mapa*
2. *generální zkouška (zvl. div.)*
3. *generální oprava*: stroj po generálce; dát auto do generálky

SSJČ

generálka (zast. a ob. expr. jenerálka), -y ž. (2. mn. -lek) ob. žena generála; generálová

generálka (zast. a ob. expr. jenerálka), -y ž. (2. mn. -lek) ob. a slang.

1. *generální mapa*
2. *hlavní zkouška (zvl. divadelní)*
3. *celková prohlídka a oprava (zvl. motorového vozidla)*: motor po g-e; dát si provést g-u
4. generálky, -lek ž. mn. poněk. zast. hovor. *vysoké boty, holínky*

Armáda má druhou generálku

Česká armáda má druhou generálku. Stala se jí na Pražském hradě rektorka Univerzity obrany Zuzana Kročová. Prezident Miloš Zeman zároveň do generálské hodnosti povýšil či jmenoval 16 dalších zástupců armády, policie, hasičů, Vězeňské služby, celníků a tajných služeb včetně ředitele rozvědky, Úřadu pro zahraniční styky a informace (ÚZSI) Marka Šimandla nebo ředitele policejní Ochranné služby Jiřího Komorouse.

Kročová se stala druhou generálkou českého vojska, Zeman ji jmenoval do hodnosti brigádní generálky. Doplnila tak poradkyni náčelníka generálního štábu Lenku Šmerdovou, která má generálskou hodnost od roku 2017.

https://www.lidovky.cz/domov/prezident-zeman-na-hrade-jmenuje-nove-generaly-sefa-bis-koudelku-zrejme-opet-nejmenuje.A210508_090819_In_domov_lijk

lídryně^{1,2}

dělení: lí-d-ry-ně³

rod: ž.

	jednotné číslo	množné číslo
1. pád	lídryně	lídryně
2. pád	lídryně	lídryní, lídryň ⁴
3. pád	lídryni	lídryním
4. pád	lídryni	lídryně
5. pád	lídryně	lídryně
6. pád	lídryni	lídryních
7. pád	lídryní	lídryněmi

chirurgyně^{1,2}

dělení: chi-rur-gy-ně³

lze i: [chirurgka](#)

rod: ž.

	jednotné číslo	množné číslo
1. pád	chirurgyně	chirurgyně
2. pád	chirurgyně	chirurgyň, chirurgyní ⁴
3. pád	chirurgyni	chirurgyním
4. pád	chirurgyni	chirurgyně
5. pád	chirurgyně	chirurgyně
6. pád	chirurgyni	chirurgyních
7. pád	chirurgyní	chirurgyněmi

Přechylování a užívání ženských příjmení

- K přechylování příjmení se užívá sufix -ov- s rysem posesivnosti,
 - Hladil Hruban-**ov**-a psa / Hruban-ov-u kočku, Hruban-**ov**-o kotě;
- Příjmení referující k osobě rodu ženského, která je k osobě rodu mužského, k níž referuje příjmení výchozí, ve vztahu „slabé posesivity“, tj. vztahu příbuzenském, a koncovka proto vyjadřuje rys rodu (a čísla a pádu) tohoto derivátu. Musí se využít koncovky adjektivní, protože koncovky nominální by spouštěly interpretaci derivátu jako nominálního posesiva

Tvoření ženských podob příjmení

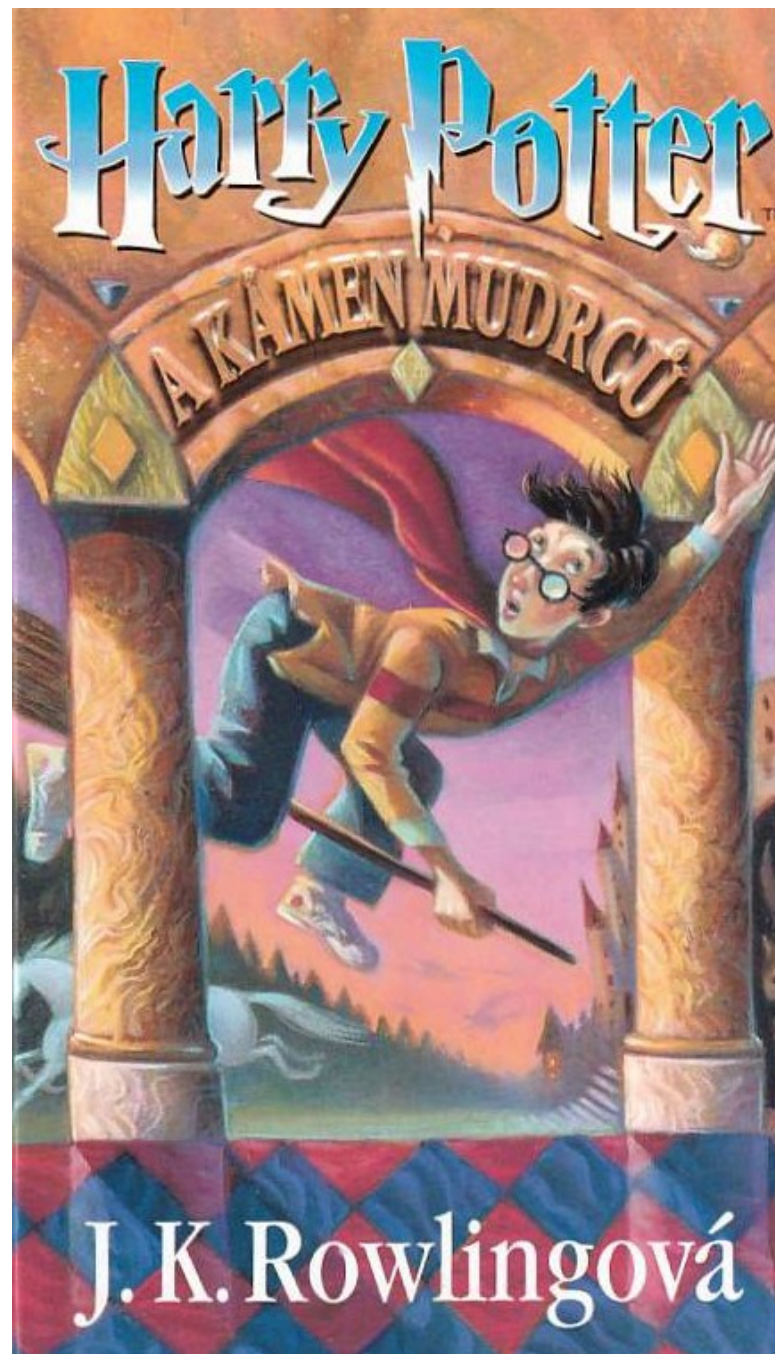
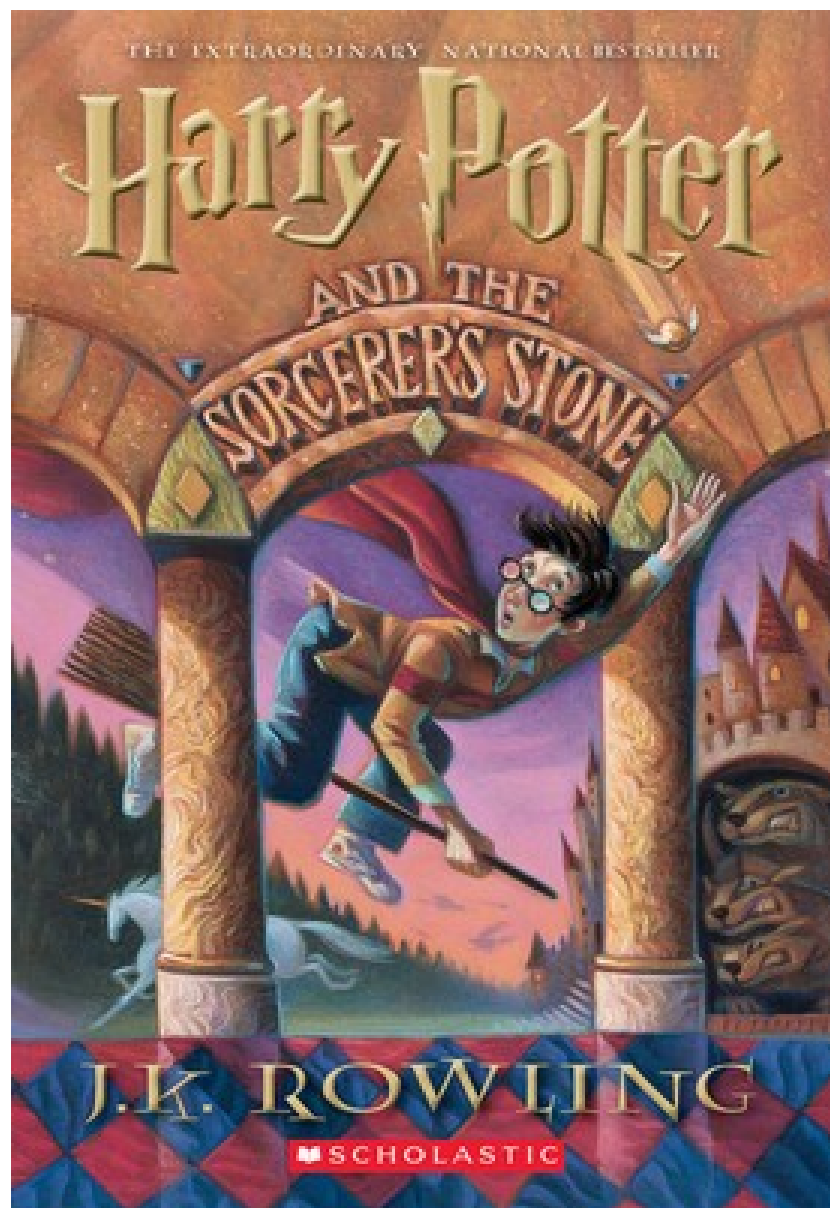
- Většina českých i cizích příjmení se v češtině bez problémů připojuje k českým skloňovacím vzorům a ženská podoba příjmení se od nich vytváří mechanicky ze základových příjmení mužských příponou **-ov(-á)**: Horák – Horáková; Kareš – Karešová.
- Přivlastňovací přípona ženského rodu **-ov(-a)** kdysi sloužila k neoficiálnímu označení svobodných žen, a to na rozdíl od vdaných žen s příjmením zakončeným na **-ov(-á)**.
- U **příjmení ve tvaru přídavného jména** se vytváří ženská podoba příjmení přechodem jména k ženskému adjektivnímu paradigmatu: Veselý – Veselá.

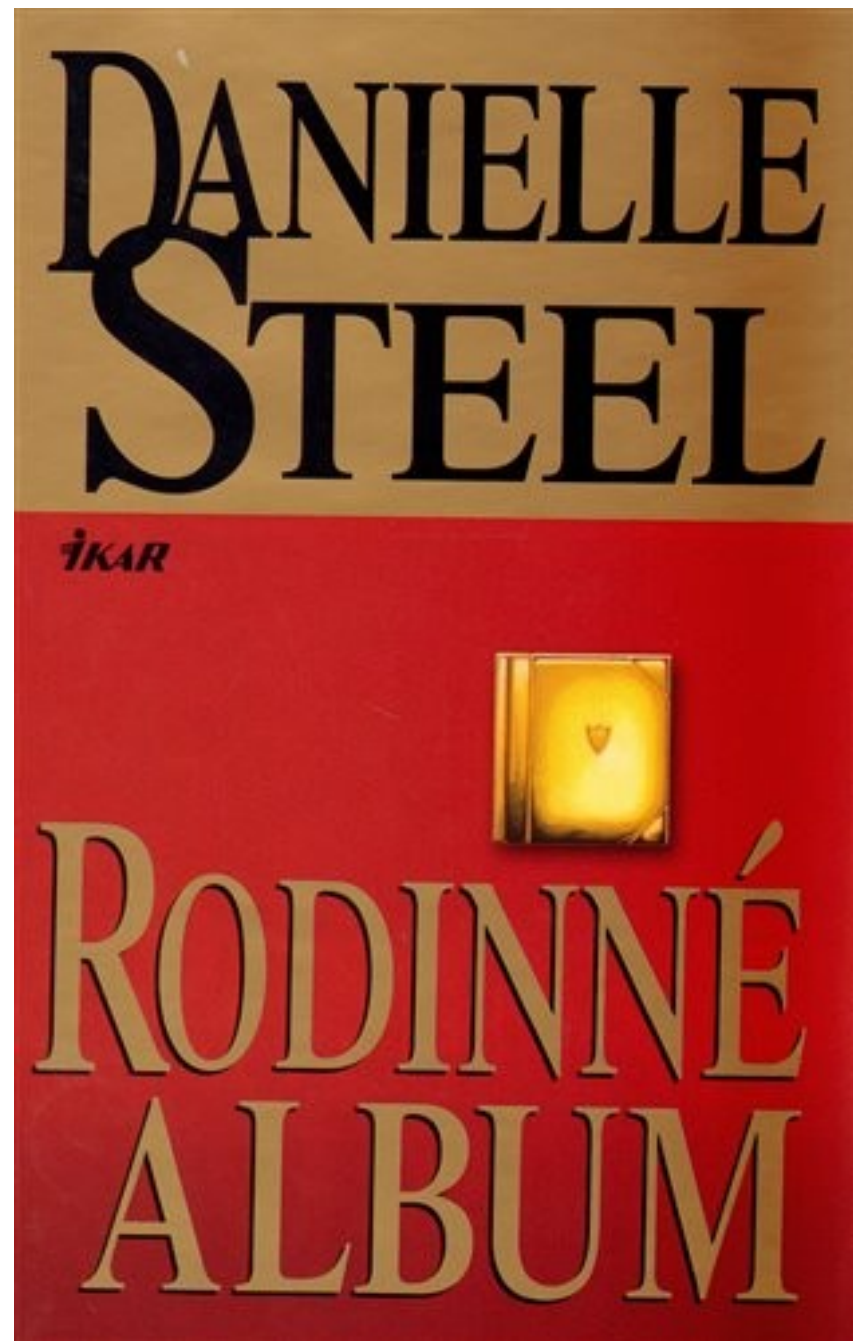
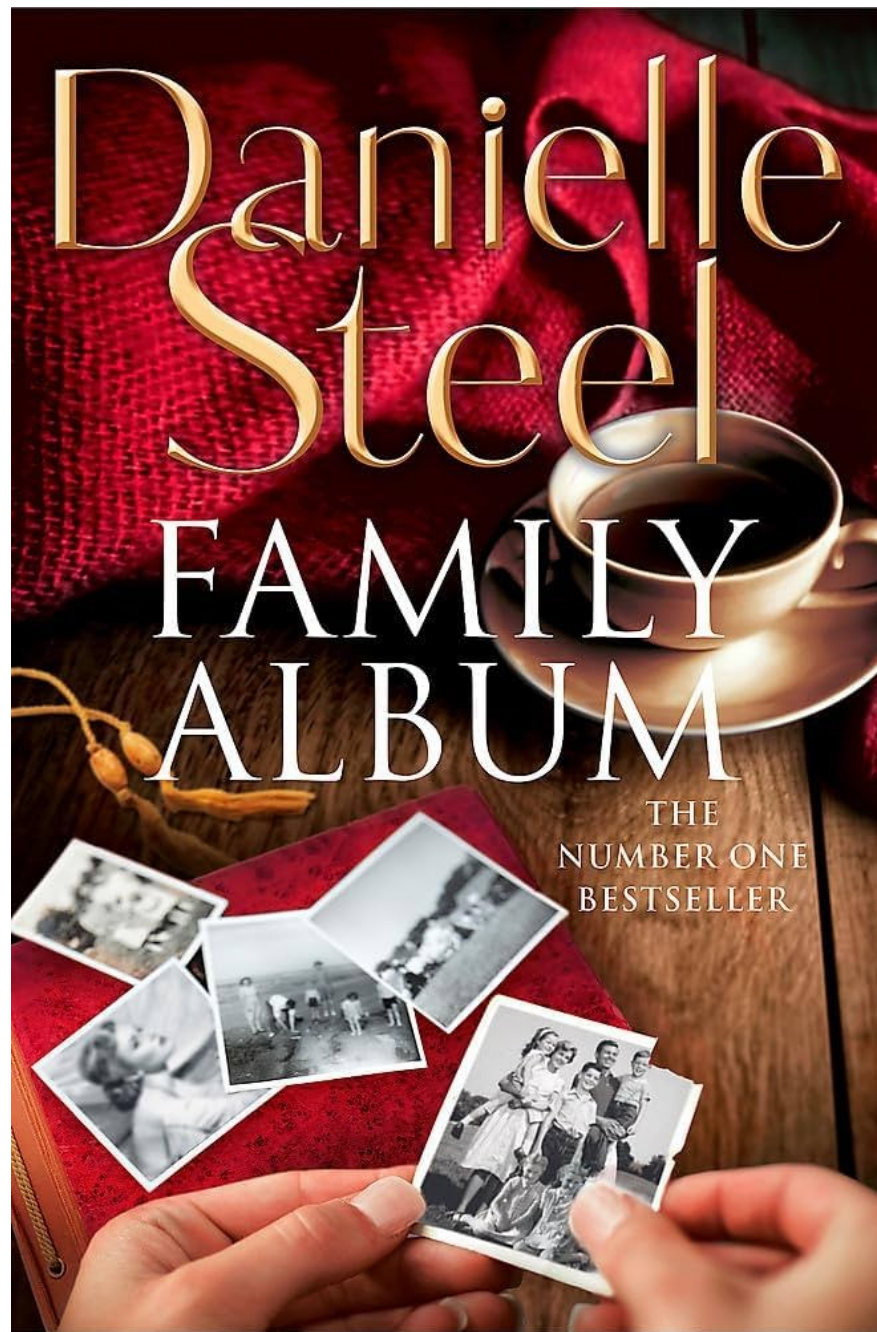
Odvozování příjmení

- Pokud příjmení zakončená na souhlásku jsou zakončená na -ek-, -ček-, -ec-, -el-, -er- a při skloňování tzv. **pohybné -e-** vypouštějí, vypouští se i při odvozování ženského příjmení (Bílek, gen. Bílka – Bílková, Sládeček, gen. Sládečka – Sládečková, Sumec, gen. Sumce – Sumcová).
- Z některých podob ženských příjmení jednoznačně vždy nevyplývá základová podoba příjmení mužského, např. ženské příjmení Janková se může vztahovat k mužským podobám Janek, Janko, Janka.
- U cizích příjmení zakončených na samohlásku se při matričním zápisu připouští variantní možnost ponechat ženské příjmení i v podobě nepřechýlené, např. Borgia – Borgiová i Borgia

Přechylování dnes

- Možnost volby – manželství, nově narozené děti (lze podat žádost i zpětně)
- Zahraničí
- Média (Cate Blanchettová/Blanchett)





1 NEW YORK TIMES BESTSELLING AUTHOR

SARAH J.
MAAS

HOUSE
of
EARTH
and
BLOOD

CRESCENT
CITY

BLOOMSBURY

AUTORKA BESTSELLEROVÉ SÉRIE SKLENĚNÝ TRŮN

SARAH J.
MAASOVÁ

ROD
ZEMĚ
A KRVE

PŮLMĚSÍČNÍ
MĚSTO

COO
BOO

Zdroje:

- <https://www.czechency.org/slovník/PŘECHYLOVÁNÍ>
- <https://www.czechency.org/slovník/PŘÍJMENÍ>
- <https://www.czechency.org/slovník/PŘECHÝLENÉ NÁZVY>
- <https://www.czechency.org/slovník/POSESIVNÍ -ŮV-/-IN-ADJEKTIVUM>
- <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=705&dotaz=přechylování>
- <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=320>
- <https://www.mvcr.cz/clanek/jmena-a-prijmeni-zenska-prijmeni.aspx>
- <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7728>
- https://www.lidovky.cz/domov/prezident-zeman-na-hrade-jmenuje-nove-general-y-sefa-bis-koudelku-zrejme-opet-nejmenuje.A210508_090819_In_domov_lijk
- + skripta